

УДК 81'37+811.161.1:811.161.2'373.7

«ZIELONO MAM W GŁOWIE I FIOŁKI W NIEJ KWITNĄ»

Олена ЛЕВЧЕНКО

*Національний університет «Львівська політехніка»,
кафедра прикладної лінгвістики,
вул. Ст. Бандери, 12, 79013 Львів, Україна,
тел. +380 (32) 2582700*

Досліджено походження, референцію та розвиток значення низки фразеологічних одиниць, які містять кольороназву *зелений*. Загалом приділено увагу символіці зазначеної кольороназви у фразеологічних системах близькоспоріднених мов.

Ключові слова: кольороназва, символ, фразеологічна одиниця, концептосфера.

Символіку кольороназв у мовних картинах світу досліджено з різних поглядів і на матеріалі різних мов, на основі фактологічних баз, створених за різними принципами [1, 3, 4, 5, 10, 14–16]. На важливість дослідження кольороназв звертає увагу Е. Ліч, зазначаючи: «Оскільки всі об'єкти видимого зовнішнього світу мають атрибут кольору, колірні відмінності завжди становлять зручний засіб для класифікації. Проте в який-небудь один колірний клас звичайно потрапляє безмежна різноманітність речей, тому соціальні метафори кольору завжди потенційно багатозначні» [6, с. 72]. Окрім згаданої багатозначності, метафорам кольору властива національно-культурна специфіка, яка виявляється насамперед у культурнозумовлених фразеологізаціях та інтертекстуальних зв'язках. Власне саме виявлення національно-культурної специфіки тих чи інших фразеологізацій становить важливу проблему сучасної лінгвокультурології, оскільки діапазон тверджень про цей феномен є достатньо широким: від постулювання інтернаціональності таких одиниць до думок про їхню «тотальну» національно-культурну специфіку. На наше переконання, досить суперечливим є твердження О. Ніколаєвої, яка аналізує принципи укладання «Русско-польского словаря крылатых слов», авторами якого є В. Хлебда, В. Мокієнко, С. Шулежкова (2003): «...у словнику чітко простежується “своє та чуже” як у мовній картині світу російської людини, так і у фонді російських крилатих висловів: власне російські... становлять 51 %; інтернаціональні... – 49 %. Це черговий раз доводить помилковість тверджень про національну специфіку стійких висловів» [7, с. 747].

Мета цієї праці – дослідити референцію, розвиток значення, символіку та міжмовні паралелі кольороназви *зелений* у складі фразеологічних одиниць на широкому культурному та мовному тлі із залученням даних асоціативних експериментів.

Прототипами *зеленого* кольору в досліджуваних лінгвокультурах, за фразеологічним матеріалом, є здебільшого рослини, оскільки *зелений* насамперед є кольором флори. Виокремлюємо низку груп:

ФЛОРА: українською *зелений, як (мов) барвінок; зелений, як бубон; зелений, як весняний куц; зелений, як (мов) жито весною; зелений, як лоза над водою; зелений як муріг; зелений, як нестиглий помідор; зелений, як пастернак; зелений, як пущівірнінок; зелений, як у сосни гілки;* російською *зеленый, как <неспелый> крыжовник; зеленый, как ярь; зеленый, как хвоя; как лук зелен;* білоруською *зялёны, як глачка; зялёны, як*

квітнеючы сад; польською *zielony, jak szczypiorek* <na wiosnę> ‘яскраво-зелений’; ‘молодий, недосвідчений, початківець’; українською *зелений, як листя*; російською *зеленый, как лист молодого шюньского салата*; *зелене, как первые листья на березе*; білоруською *зялёны, як першае бярозавае лісьце*; польською *zielony jak liść* <salaty> ‘яскраво-зелений’; ‘молодий, недосвідчений, початківець’; українською *зелений, як огірок*; російською *зеленый, как огурец*; білоруською *зялёны, як агурок*; польською *zielony jak ogórek* ‘яскраво-зелений’; українською *зелений, як рута*; польською *zielony jak ruta* ‘яскраво-зелений’; українською *зелений, як стебла лугу*; *зелений, як трава*; російською *зеленый, как ряска*; *зеленый (зелен), как трава*; білоруською *зялёны, як першая трава*; болгарською *зелен, като тревата*; польською *zielony jak trawa* <na boisku> ‘яскраво-зелений’; ‘молодий, недосвідчений, початківець’;

ІСТОТА: українською *зелений, як ангел моху*; *зелений, наче очі великого бога пана*; *зелений, як утопленик*; білоруською *зялёны, як мярцьвяк* ‘блідо-зелений’;

ТВАРИНА: українською *зелений, як блищаки у петрівчані ночі*; *зелений, як жаба*; *зелений, як жабенята*; *зелений, як ропуха*; *сіро-зелений, як степова ящірка*; російською *зеленый, как лягушка*; *зеленый, как гусеница*; *зеленый, как крокодил*; *зеленый, как попугай*; *зеленый, как ярь-медянка*; білоруською *зялёны, як жабы*; *зялёны, як жук*; болгарською *зелен, като някакъв брадат гущер*; польською *zielony jak żaba* ‘яскраво-зелений’; ‘блідий із зеленавим відтінком’; ‘молодий, недосвідчений, початківець’; українською *зелений, як гусяче лайно* ‘яскраво-зелений’;

РЕЧОВИНА: українською *зелений, як морська вода*; *темно-зелений, як поросла жабуринням озерна вода*; російською *зеленый, как оливковое масло*; *зеленый, как морская вода*; білоруською *зялёны, як мора ў скалах*; польською *zielony jak woda* <w górskim potoku> ‘блідо-зелений’;

АРТЕФАКТ, ПРИРОДНИЙ МАТЕРІАЛ: українською *зелений, як долар*; *зелений, як трояк*; російською *зеленый, как <американский> доллар*; *зеленый, как сукно на столе у таможенного генерала*; *зеленый, как щавелевый суп*; білоруською *Зялёны, як вопратка*; польською *zielony jak dolar* ‘яскраво-зелений’; ‘блідий із зеленавим відтінком’; українською *зелений, як начисто вимита пляшка*; *зелений, як (наче) смарагд*; російською *зеленый, как изумруд*; білоруською *зялёны, як бутэлекае шкло*; *зялёны, як малахіт*; *цёмна-зялёны, як нефрит*; болгарською *зелен, като смарагд*; польською *zielony jak szmaragd* ‘насичено-зелений’.

Бідний репертуар стійких порівнянь з компонентом *зелений* А. Новаковська пов’язує з етимологією прикметника *зелений* [12, с. 75].

За результатами асоціативних експериментів прототипами *зеленого* є переважно рослини (понад 40% реакцій):

Таблиця 1

Речовинні асоціативні реакції на стимул *зелений*

Реакція	Мова							
	укр. САНУМ ¹	укр. САС	укр. УАС	рос. РАС	рос. САС	біл. САС	бол. САС	пол. PSA
1	2	3	4	5	6	7	8	
гай 11%	гай 1,4%	гай 10,7%	–	–	гай 0,6%	–	–	zagajnik 0,2%

¹ РАС – Русский ассоциативный словарь (<<http://thesaurus.ru/dict/dict.php>>); САНУМ – Бутенко Н. П. Словник асоціативних норм української мови / Н. П. Бутенко – Львів : Вища школа,

ліс 8,7%	ліс 13,5%	ліс 5,4%	лес 5,3%	лес 8,4%	лес 19,9%	гора 4,1%	las 18,3%
листя 6%	листя 2,7%	–	листва 0,11%	листя 0,2%	лісце 0,5%	листо 1,4%	liście 0,6%
огірок 5,3%	огірок 2,3%	огірок 0,97%	огурец 2,5%	огурец 2,9%	агурок 0,5%	краставица 0,3%	ogórek 2,4%
трава 5,2%	трава 6%	трава 6,3%	трава 3,3%	трава 5,2%	трава 4,2%	трева 14,7%	trawa 19,3%
сад 5,1%	сад 3,75%	сад 0,97%	сад 0,22%	сад 2,9%	сад 1,7%	градина 0,2%	ogród 1,2%
луг 3%	луг 1,4%	луг 0,97%	луг 3,7%	луг 4,5%	луг 11,7%	поле 0,9%	trawnik 0,8%
дерево 3%	дерево 3%	дерево 0,97%	–	дерево 0,8%	дрэва 3,7%	дърво 2,8%	drzewo 2%
листок 2,9%	листок 4,4%	листок 2,9%	листок 0,11%	листок 0,2%	лісток 0,3%	–	–
лист 2,4%	лист 4,6%	лист 0,97%	лист 3,6%	лист 5,7%	ліст 8,2%	лист 2,8%	liść 7,7%
чай 0,2%	чай 5,6%	чай 2,4%	чай 2,2%	чай 0,2%	чай 0,3%	–	–
бір 0,7%	бір 0,2%	–	бор 0,11%	–	бор 3,7%	–	–
часник 0,2%	–	–	лук 2,9%	лук 1,5%	лук 0,5%	лук 0,5%	–
світлофор 0,2%	світлофор 0,6%	світлофор 0,97%	светофор 3,9%	светофор 3,4%	–	светофар 1,5%	–
гори 0,2%	–	–	гора 0,11%	–	–	планина 0,3%	–
–	–	–	–	–	–	хайвер 2,4%	–

Асоціативні реакції засвідчують, що *зелений* як стимул стабільно активізує низку символічних атрибутів. У таблиці наведено абстрактні реакції на стимул *зелений*:

Таблиця 2

Абстрактні асоціативні реакції на стимул *зелений*

Реакція				Мова			
укр. САНУМ	укр. САС	укр. УАС	рос. САС	рос. РАС	біл. САС	бол. САС	пол. PSA
1	2	3	4	5	6	7	8
спокій 0,2%, спокійний 0,1%, тихий 0,1%	спокій 1%, спокійний 0,2%, заспокоюючий 0,2%	спокій 1%	успокоение 0,2%	спокойно 0,2%	спакойны 0,2%	спокойно 0,3%, спокоен 1%	spokój 0,2%
молодий 0,3%, моложе-зелене 0,1%, молоть 0,1%	молодий 0,8%, молодість 0,4%	–	молодой 0,8%	молодой 1,4%	малады 1,4%, маладасць 0,47%	младост 0,2%	–
–	життя 0,6%	–	жизнь 0,2%	жизнь 0,2%	–	живот 0,2%	życie 0,4%
–	добро 0,2%	добрий 0,5%	–	–	–	благо 0,2%	–

1979. – 120 с.; САС – Славянський асоціативний словарь: русский, белорусский, болгарский, украинский / Н. В. Уфимцева, Г. А. Черкасова, Ю. Н. Караулов, Е. Ф. Тарасов. – М., 2004. – 792 с.; УАС – Мартінек С. В. Український асоціативний словник: [у 2 т.] / С. В. Мартінек. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – Т. 1. – 344 с. – Т. 2. – 468 с.; PSA – Gawarkiewicz R. Polski słownik asocjacyjny z suplementem / Roman Gawarkiewicz, Izabela Pietrzyk, Barbara Rodziewicz. – Szczecin : PRINT GROUP Sp.z.o.o., 2008. – 291 s.

–	здоров'я 0,2%	–	–	–	–	–	zdrowie 0,2%
–	легкість – 0,2 %	–	–	–	–	–	–
некмігливий 0,1%	некомпетентний 0,2%	недосвідчений 0,5%, не вмiлий 0,5%	глупий 0,2%	–	«зялёны» чалавек 0,2%	глупав 0,2%, зелена глава 0,2%, мозък 0,2%	–
недостиглий 0,1%, нестиглий 0,1%	нестиглий 0,2%	неспiлий 0,5%	–	–	няспелы 0,31%	неузрыл 0,52%, недозрел, незрел 0,2%	niedojrzały 0,2%
радiсний 0,1%, веселий 0,1%, задоволення 0,1%, приємно 0,1%	радiсть 0,2%	–	–	–	радасць 0,2%	–	–
–	чистота 0,2%	–	–	–	–	чистота 0,2%	–
красивий 0,1%, красиво 0,1%	чудовий 0,2%, гарний 0,2%	гарний 0,5%	–	красивый 0,4%	прыгожы 0,2%	хубав 0,2%	–
новий 0,1%	–	–	новичок 0,2%	новичок 0,2%	нявопыт- насць, нявопытны 0,2%	неопитен – 0,52%, новак 0,52%	niedoświadczony 0,2%
–	вiльний 0,2%	–	свобода 0,2%	–	–	цвят на свобода 0,2%	wolność 0,2%
–	–	–	–	–	–	ужас 0,3%	–
–	–	–	–	–	–	благороден 0,2%	–
–	–	–	–	–	–	дявольски 0,2%	–
злий 0,8%	–	–	–	–	–	злобен от яд 0,2%	–
–	–	–	–	–	–	нежност 0,2%	–
–	–	–	–	–	–	щастие 0,2%	–
бридкий 0,1%, негарний 0,1%	–	неприсмний 0,5%	–	–	–	–	–
надiя 0,1%	–	–	–	–	–	–	nadzeja 7,3%, optymizm 0,6%

Привертає увагу факт, що в досліджених мовах актуалізується зв'язок між концептами Зелений та Спокій, Молодий, Життя, Недосвідчений, Нестиглий, Гарний тощо.

Специфічно польськими є частотні асоціативні реакції *nadzeja* та *optymizm* [див.: 14, с. 288]. Результати асоціативних експериментів на матеріалі української, російської, білоруської та болгарської мов не виявили такого стійкого зв'язку в мовній свідомості сучасних мовців, хоча, як наприклад, В. Жайворонок стверджує: «Зелений – колір, що в українському народному світосприйманні набув символіки надії (*зелена рута, зелений луг, зелена діброва, зелена трава-мурава, зелен сад-виноград, зеленее жито*), бо здавна пов'язується з весною і зеленими нивами, що мають дати врожай; водночас символізує молодість...; надія і молодість пов'язуються з radoщами, веселістю...» [2, с. 242]. Див. про символічне значення *рути* [5].

Зелений, як було зазначено, насамперед пов'язується з природою, зокрема флорою, чим зумовлено «інтернаціональну» назву партії – *Партія зелених*. Традиційно фразеологізується інформація про *зелений* як дозвільний сигнал: українською *зелена вулиця; давати/дати зелену вулицю (СУ)*²; польською *zielone światło (dla kogoś lub czegoś); zapalić komuś albo dla kogoś, dla czegoś zielone światło (SJP)*.

² Матеріал вилучено з таких джерел: АФСРЯ – *Добровольский Д. О.* Ассоциативный фразеологический словарь русского языка / Добровольский Д. О., Караулов Ю. Н. – М. : М. Помовский и партнеры, 1994. – 116 с.; БАС – Словарь современного русского литературного языка : в 17 т. – М.; Л., 1948–1960.; БРФС – Кошелев А., Леонидова М. Българско-руски фразеологичен речник. – М.; София : Наука и искусство, 1974. – 635 с.; Даль – *Даль В. И.* Толковый словарь живого великорусского языка : В 4 т. – М. : Русский язык, 1989–1991; Даль П – Пословицы и поговорки русского народа. Из сборника. В. И. Даля / [под общ. ред. Б. П. Кирдана]. – М. : Правда, 1987. – 656 с.; ІМ – матеріали, вилучені з інтернету (блогів, форумів); Кр – Російсько-український словник / [гол. ред. А. Е. Кримський]. — К. : Червоний шлях, 1924. – Т. 1. – 290 с.; Т. 2. – 1056 с.; Т. 3. – 654 с.; ЛЛ – Лексикон львівський : поважно і на жарт / Наталя Хобзей, Оксана Сімович, Тетяна Ястремська, Ганна Дидик-Меуш. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. – 672 с. — (Серія «Діалектологічна скриня»); Номис – Українські приказки, прислів'я і таке інше / укл. М. Номис. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.; РУССВ – *Вирган І. О.* Російсько-український словник сталих виразів / Вирган І. О., Пилинська М. М. – Харків : Прапор, 2002. – 864 с.; СБНФ – *Мяцельская Е. С.* Слоўнік беларускай народнай фразеалогіі / Е. С. Мяцельская, Я. М. Камароўскі. – Мінск, 1972. – 320 с.; СЖФСС – *Ужченко Д. В.* Словник жаргонних фразеологізмів Східної Слобожанщини : матеріали / Д. В. Ужченко – Луганськ : СПД Резніков В. С., 2009. – 248 с.; СОЛ – Словарь отфразеологической лексики современного русского языка / М. А. Алексеенко, Т. П. Белоусова, О. И. Литвинникова. – М. : «Азбуковник», 2003. – 400 с.; ССУС – Словник сучасного українського сленгу / Упорядник Т. М. Кондратюк. – Харків : Фоліо, 2006. – 250 с.; СУ – Інтегрована лексикографічна система «Словники України» / НАН України, Український мовно-інформаційний фонд, 2001. – Версія 1.0.; СУМ – Словарь української мови : в 4 т. / За ред. В. Д. Грінченка – К. : Видавництво АН УРСР, 1958.; Уж – *Ужченко В.* Фразеологічний словник східнослобожанських і степових говірок Донбасу / В. Ужченко, Д. Ужченко. – Луганськ : Альма-матер, 2002. – 262 с.; УРФС – *Олійник І. С.* Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник / І. С. Олійник, М. М. Сидоренко. – К. : Радянська школа, 1978. – 400 с.; ФСМТК – Фразеологічний словник мови твораў Я. Коласа / [уклад. А. С. Аксамітаў і інш.]. – Мінськ : Навука і тэхніка, 1993. – 655 с.; ФСРБЕ – *Нанова А.* Фразеологичен синонимен речник на българския език / Нанова А. – София : Издателство «Хейзъл», 2005. – 1389 с.; ФСУМ – Фразеологічний словник української мови. – К. : Наукова думка, 1993. – 984 с.; Ling – Система Электронных Словарей. АBBYY Lingvo 8.0. Software House, 2002; НКР – *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowionych polskich*: t. 1–4 / [red. J. Krzyżanowski]. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1969–1978; SFJP – *Skorupka St.* Słownik frazeologizny języka polskiego. – Warszawa : Wiedza powszechna,

У польській мові функціонує низка одиниць, значення яких не фразеологізоване, наприклад, в українській мові: польською *zielona szkoła* – «заняття під час навчального року, яке відбувається в поїзді в привабливому туристичному місці, як правило, близько до природи в горах» (SJP); *iść, pójść na zieloną trawkę; posłać kogoś na zieloną trawkę* – «втрачати, втратити робоче місце, базу існування, позбавити когось місця праці, звільнити когось з роботи» (SJP); *przejść, przedostać się, uciec itp. przez zieloną granicę* – «перейти кордон нелегально, без дозволу влади» (SJP) тощо.

У фразеологічних системах досліджуваних мов виявляємо прошарок симетричних одиниць, які містять кольороназву *зелений*. Нерозумність (Глупоту) в мовних картинах світу інтерпретовано як інтелектуальну незрілість, і тому її символізує зелений колір як прототипна ознака незрілості рослин: українською *зелений* ‘дурний’ (Кр, т. 1, с. 61); *Зеленость – буйность, а молодость – дурность. Зелено – буйно, молодо – дурно* (Номис, с. 388); російською *молодо, зелено; зелено говорит, глупо, безразсудно; Молода, зелена, подь Очаковымь не была; онь дуракъ прирощенный, самородковый, круглый, зеленый* (Даль, т. 1, с. 677); білоруською *зялёна ў галаве* ‘недасведчаны, наівўны (па маладосці)’ (СБНФ, с. 116); болгарською *зелена глава, млад и зелен* (БРФС, с. 224); *зелена ливада* е някой (БРФС, с. 309); польською *zielona głowa; zielony lata* ‘млодоść’ (SJP); *nie mieć o czymś zielonego pojęcia* (SJP); англійською *green hand* ‘початківець; недосвідчена людина’; *green wound* ‘свіжа, незагоєна рана’ (Ling).

Різноманітними є асоціації, які дають змогу актуалізувати значення одиниці *zielony człowiek* у польській мові (ймовірно, одиницю запозичено з англійської мови, оскільки є відомою фігура, znana як *the Green Man, Jack-in-the-Green, Robin Hood, the King of May, and the Garland*, що є центральною під час святкування *Mayday* всієї Північної і Центральної Європи (11); джерела засвідчують, що вислів англійською *green man* набув популярності завдяки статті Леді Реглан «The Green Man in Church Architecture» [14]³ (11): **пряме значення** у творі під назвою «**Zielony człowiek**» («*Tysiąc lat temu w kraju kwitnącym / Gdzie krzywa wciąż szła w górę / Mieszkał młodzieniec dorastający / Co miał zieloną skórę*» (IM)); **вегетаріанство** («*Dieta redukcyjna “zielony człowiek”*» (IM)); **новачок** («*“zielony człowiek”?? ratunku... Witam jestem nowy, i dopiero zaczynam zabawę z iPhone tam go już ze 3 miesiące i tak naprawdę nie przeszkadzał mi jego wygląd ikonki wszystko...*» (IM)); «*Nowy Zielony człowiek:) Witam / tam taki problem na prawdę jestem zielony / co i jak tam zrobić*» (IM); «*Bardzo zielony człowiek + WRT54GS v4 z SD-MODEM i Kamikaze 7.09.*» (IM)).

У фразеологічних системах (окрім образу *зеленого світла*) *зелений* вербалізує й негативно оцінювані сутності, на відміну від загальної культурної символіки. Таку

1985. – Т. 1. – С. 788; Т. 2. – С. 905; SJP – Słownik języka polskiego. – Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2003; SSSL – Słownik stereotypów i symboli ludowych / koncepcja całości i redakcja : Jerzy Bartmiński. – Lublin, 1996. – Tom I. Kosmos. – 439 s.

³ Термін «Green Man» («Зелена людина») вперше з'явився у 1939 році. Як правило, його використовують у працях з архітектури на позначення різьблених голови або маски наче з листя, що можуть мати найрізноманітніші форми. Наприклад, це може бути обличчя людини з листя дерев або лише волосся чи борода. Часто зображені листя або пагони, що ростуть з відкритого рота, а іноді навіть носа й очей. У найабстрактніших зразках різьблення, на перший погляд, виглядає просто як стилізоване листя, а обличчя стає помітним лише при уважному розгляді. Це обличчя майже завжди чоловіче, жіночі обличчя дуже рідкісні. Знайдено також зелених котів, левів і демонів [14].

двоїстість у символіці **зеленого** кольору пояснюють тим, що маються на увазі різні відтінки зеленого кольору. «Багато традицій відрізняють темно-зелений (у буддизмі колір життя) і блідо-зелений – відтінок смерті... В англійській ідіоматиці **зелений** означає незрілість, а також це колір заздрості та ревності» [8, с. 109].

Слова *зеленіти*, *жовтіти* ('ставати блідим від недуги, страху, злості і т. ін.' (СУМ, т. 3, с. 554)), *синіти* також стосуються концептів емоційних та фізіологічних станів: українською. *в очах жовтіє* (*жовкне, темніє, зеленіє*) / (*пожовкло, потемніло, позеленіло*) кому, у кого (ФСУМ, с. 296); «*Біс... Вєсь задрижить, позеленіє, Зі страху зігнеться в дугу*» (О. Шевченко); «*Гнат зелений, як весняне поле, але міг уже повертатися, міг спертися на лікоть*» (У. Самчук); «*Ну почекай же, Циндику! Ти ще потанцюєш у мене ойру під гаранту музику, – просичав посинілий від злості Ментор і посунув у поле*» (В. Ганулич); російською *зелено вь глазахъ* (Даль, т. 1, с. 667); *так врет, что уши вянут; что в глазах зеленим* (ДальП, с. 175); болгарською *зелен от яд* (БРФС, с. 632); *ставам/ стана син-зелен* (БРФС, с. 525); *позеленявам/ позеленя от яд* (БРФС, с. 633); польською *zółknąć z zazdrości na widok czegoś* (SJP); *zółty z gniewu, ze złości, z zazdrości* (SFJP, т. 2, с. 895); *zielony z czego; od czego; az zielony ze złości* (SFJP, т. 2, с. 895). Спостерігається наявність опосередкованого асоціативного зв'язку з концептом Злість: польською *Żebyś ty zielonym ogniem spalił się!* (SSSL, т. 1, с. 279); *Też źrebięciu (=diabeł) ogień zieloniaty z kufy buchał* (SSSL, т. 1, с. 300).

Колірні атрибути гніву залежать від різновиду використаної метафори: *червоніти*, якщо «продуцент» почуття – серце чи підвищується температура крові; *чорніти*, якщо гнів осмислено як, зокрема, вогонь (білоруською *чарнець ад злосці* (ФСМТК, с. 207)); *зеленіти*, коли гнів пов'язано з печінкою та жовчю (українською «*Ліва рука сенатора Кисля, тремтячи, смикнула лівого вуса. Очі заблищали жовто-зеленим гнівом*» (П. Феденко); білоруською *зелянець як зялёнка* (ФСМТК, с. 216); болгарською *пожълтявам/пожълтея* (*позеленявам/позеленя*) *от гняв* (БРФС, с. 130)).

Цей колір є типовим атрибутом змія, пов'язується з пияцтвом: українською *Зелений змії* (ФСУМ, с. 339) символізує в українській та російській мовах пияцтво, за даними АФСРЯ: російською *зеленый змей [змея] зеленый → змей (12); зеленый → змей (6)* (АФСРЯ, с. 24); порівняймо англійською *to see snakes* 'допитися до чортиків' (Ling); українською *до зелених чортиків. Схопив [Геннадій] дзеркало, з острахом втупився в своє відображення. "Насмоктався до зелених чортиків"* (І. Волошин) (СУ); «*А ЗІ СВІЧКИ ПЛИВУТЬ ОКАПИНИ. / І Мати Божа дивиться з іконки, / як я тут п'ю, розхристаний, розхряпаний, / аж мерехтять в очах зелені коники*» (Ліна Костенко); російською «*По-моему, батя конкретно свихивается – какие-то зеленые черти ему мерещатся*» Запись 1978 г. (СОЛ). Однак у польській мові: *trawa zielonego konia* (1894) Tzn. rzecz malej wagi, bez wartosci (НКРР, т. 3, с. 530). Специфічною є така болгарська фразеологізація, яка має подібне значення, як *працям за зелен хайвер някого* – изльгвам, измамвам, изигравам някого (ФСРБЕ, с. 705), що, як було показано, знайшло відображення в асоціативному експерименті.

Сумнівним видається вміщений у РУССВ відповідник: російською *злачное место*; українською *зелений затишок* (РУССВ; с. 351). Гіпотетично, звичайно, таке вживання можливе з огляду на символіку зеленого, однак не знайдено жодного контексту, який би підтверджував таке вживання, натомість: українською «*Киньмо все і справді на хутір десь удвох, у зелений затишок...*» (М. Куліш); «*...Троє вікон виходили в*

подвір'я, і якби не гуркіт мотора і грати на вікнах, то могло б здатися, що наглядачі вивели мене поза ґурму в **зелений затишок**» (Р. Федорів).

У фразеології символіка кольору набуває специфіки у вербалізації концепту Туґа: російською *зеленая скука* (*тоска*) ‘томительная скука, тоска’ (БАС, т. 4, с. 1190); українською *страшна (нестерпна) туґа (нудьґа)* (УРФС, с. 300); англійською *blue devils* ‘туґа’; *have the blues* ‘бути в поганому настрої, сумувати’; *give smb. the blues* ‘засмучувати кого-небудь’ (Ling).

Зелений (синій, жовтий) – це назви «блідого» кольору шкіри, спричиненого холодом: ‘дуже змерзнути’ чи ‘мерзнути’; українською *схотити жовтників* (Уж, с. 99); *синькою торгувати* (Уж, с. 215); *зеленку купувати (продавати)* (Уж, с. 104); *продавати сливи* (Уж, с. 217).

Національно-культурних конотацій набула польська фразеологічна одиниця, яку фіксують як і сучасні джерела, *mieć zielono w głowie* «буć niedojrzałym, nierozważnym, lekkomyślnym; mieć pstro w głowie» (SJP), так і більш давні (подаємо варіант і час фіксації): *Ma zielono w głowie* (1806); *Zielona głowa. – Zieloność głowy* (1827); *Zielono w głowie* (1852); *W głowie zielono* (1855); *Zielono w głowie* (1890); *W głowie zielono* (1894); *Ma zielono w głowie* (1895); *Pozieleniało we łbie* (1900); *Zielono mu zawsze w głowie* (1926); *Macie zielono w głowach* (1954); *Mo zielono w głowie* (1955); *Zielono to (jeszcze) w głowie* (1886); *Maj u niego w głowie* (1896) (NKPP, t. 1., s. 651). Одиницю побудовано за поширеною метафоричною моделлю ЩОСЬ НЕВЛАСТИВЕ У ГОЛОВІ, однак значення цього фразеологізму розвинулося, змінилася його конотація в сучасній польській культурі. Знаною в польському культурному просторі є поезія Казімежа Вежинського (1894–1969): «*Zielono mam w głowie i fiołki w niej kwitną. / Na klombach mych myśli sadzone za młodu, / Pod słońcem, co dało mi duszę błękitną / I które mi świeci bez trosk i zachodu. / Obnoszę po ludziach mój śmiech i bukiety / Rozdają wokolo i jestem radosną / Wichurą zachwytu i szczęścia poety, / Co zamiast człowiekiem, powinien być wiosną*» (K. Wierzyński, (IM)). Уважають, що «поет використав цей вислів, щоб побавитися мовою і створити нову цінність. Асоціював зелений колір з фіалками (mieć fioła) і клумбами, на яких ростуть не квіти, а молоді думки» (IM). Ремінісценції знаходимо в польській субкультурі: «*Zielono w głowie, pusty trzos, / Niebieskich ptaków taki sobaczy los. / Codzienna zgrywa, wódki i piwa brak. / Karciana dama, król karciany, / Chyba jednak czegoś nam jest brak. / <...> / Lecz mimo wszystkich świata wad, / Wciąż jesteś wesół i ze wszystkiego rad. / Wiara się śmieje, ciągle się dzieje coś, / Świat pełen wrażeń, sennych marzeń, / Chyba jednak mnie pokochał ktoś*» (Zielono w głowie, (IM)). У міжвоєнний час написано поезію “Gra w zielone”⁴, автором якої є Антоній Слоніський (1895–1976): «*Czy masz zielone? – Nigdy go nie zapominam... / A ty czy masz je? – Zawsze je na piersi noszę... / Wiem, jakie lubisz liście, zobacz tedy proszę. /*

⁴ «Гра в зелене полягає в тому, що закохані, які грали в цю гру, musiли завжди щось мати зелене – листя, травинку тощо. Якщо хтось був спійманий на тому, що він забув про щось зелене, програвав. Багато хто в такий спосіб давав сигнал партнерові, що його інтерес до “гри” – флірту з іншою людиною – закінчився» (IM); «*Jeszcze w zielone gramy, / Jeszcze nie umieramy, / Jeszcze któregoś rana odbijemy się od ściany, / Jeszcze wiosenne deszcze obudzą ruń zieloną, / Jeszcze zimowe śmieci na ogniskach wiosny spłoną, / Jeszcze w zielone gramy, / Jeszcze wzrok nam się pali, / Jeszcze się nam pokłonią ci, co palcem wygrażali / My możemy być w kłopotcie, / Ale na rozpaczy dnie jeszcze nie / Długo nie*» (B. Млинарський).

*Co dzień oto bez świeży w butonierkę wpinam. // Kochasz mnie jako wprzódy? Nicześ nie zmieniona? / Nie zapomnisz mnie nigdy? – Nigdy nie zapomnę! / – Dziś o pamięć nie prosisz, oczy spuszczasz skromne / I chociaż nic nie mówisz, wiem... już gra skończona... // **Lecz nie masz zielonego** – wszak już dzisiaj pomnę, / Gdyś prosiła o pamięć, rzekłem: nie zapomnę... / I do końca na piersiach **nosił liść zielony**. // Dzisiaj zbędny odpinam – zakład nasz skończony... / Owa gra osobliwa, w której bardziej bywa / Smutnym wygrywający niż ten, co przegrywa. Можливо, алюзією до згаданих віршів став твір Агнешки Осецької (1936–1997): «A w kominie szurum, burum, / a na polu wiatr do wtóru. / A na chmurze bal do rana, / a pogoda rozśpiewana. // **Zielono mi i spokojnie**. / **Zielono mi**, bo dłonie masz / jak konwalie». Цей твір, у якому вжито трансформовану одиницю *zielono mi*, впровадив до польської культури змінену, як щодо значення, так і щодо оцінності одиницю, яка описує стан закоханості, спокою тощо. Порівняймо польською *A mnie wciąż zielono póki co*:) *Pozdrowienia serdeczne*:) (IM).*

Засвідчує прецедентність цього вислову його використання в польській версії реклами BONDUELLE «Zielono mi»⁵: польською «**Zielono mi**, kiedy cię widzę / Więc słodczyj twojej chęć / Ja też lubię kukurydzę / Tylko czy ona lubi mnie? / Nie czekaj idź / Niech wszyscy widzą / Dobrze różne smaki znać / Inny mix każdego dnia» (IM). Окрім того, словосполучку використовують як назву сайтів, пов'язаних із різними сферами діяльності (<<http://zielono-mi.eu/>>, <www.zielonomi.net/>, <<http://www.zielonomi.com/>>).

З концептосферою Наркотичні речовини асоціюється вислів *zielono mi* у сучасній польській культурі: польською «*Myślisz że ten temat jest oklepany / To nie numer o tym że jaram na kilogramy / To moja pierwsza płyta więc lepiej jej słuchaj / Obecnie **zielony jest stan mojego ducha** / Jak to jest że kiedy żółto dziób wraca do akcji / Napędza CI więcej strachu niż pierwszy zastrzyk*» (Kapsel «Zielono mi»).

У «Фразеологічному словнику східнословобанських і степових говірок Донбасу» зафіксовано одиницю українською *зелене-розове* 'байдужий' (Уж, с. 104), виникнення якої, ймовірно, спирається на символічність кольорів, а також на поширену модель, за якою вербалізовано концепти Байдужість (Байдужий) та Ніякий (українською *ni te ni ce*). Порівняймо польською «*co do studia to zielono mnie :D*» (IM). Зауважимо, що російською *серо-буро-малиновий* / українською *сіро-буро-малиновий* – це не єдиний «іронічний» колір [4]. Належать саме до цього концепту такі діалектні вербалізації, як укр. діал. *най си помалує на зелено* «нехай робить, як хоче, мені байдуже» (ЛЛ, с. 454); «*Мож собі хоч голу Брітні Спірс уявити... мені зелено...*» (IM); «*А мені в понеділок будуть ставити / я не парюсь / мені зелено до інших*» (IM); «*і якщо чесно, мені зелено, як ти на то реагуєш*» (IM). Принагідно належить зауважити, що набув значення «байдужості» фіолетовий колір: укр. **фіолетовий** «байдужий». Він абсолютно фіолетовий до усіх земних задовольень (ССУС, с. 307); *фіолетово*, прислівникове «байдуже». Вони й не приховують, наскільки їм усе довкола «фіолетово» (ПіК) (ССУС, с. 307); *най си помалує на фіолетово* (ЛЛ, с. 583); «*Ну, по великому*

⁵ Наведений приклад є продовженнями попередньої реклами BONDUELLE «Gdzie jest groszek?»: «[Kukurydze]: *Gdzie jest groszek? On zielony pełny jędrny brzuszek ma! Gdzie jest groszek? Salatkę zrobić czas!* [Groszek]: *No jestem już! Kobiety niestety uwielbiają mnie. Kukurydzę tu widzę no nie rozdwoję się. Zostanę chyba z nią chociaż wokół inne są!* [Kukurydza]: *No wiesz!* [Groszek]: *Jestem groszek potrzebuję więcej, więcej, więcej Was! Ja Was proszę salatkę zrobić czas!* [WSZYSCY]: BONDUELLE» (<http://www.youtube.com/watch?v=_wtXSWN8zs>).

рахунку **мені фіолетово** є дозволи, чи нема (кому треба, той розбереться), та все ж хотів би знати про законність...» (ІМ); «**Но мені фіолетово**, я то знаю, що я найкраща...» (ІМ); «**Мені фіолетово**, виграла Іспанія, не виграла. Я просто хочу подивитися справжній футбол» (ІМ); жарг. **фіолетово в крапинку** (в крапинку) ‘однаково, байдуже’ (СЖФСС: 121); російською інд.-авт. «**Мне фиолетово все, что не зелено** – / А я навета жду, как патриот: / В каждой газете, на каждой неделе. / Но доллар растет, а не наоборот» (Д. Авилов «Мне фиолетово все, что не зелено...»); « – А хотите, я его стукну? Он станет **фиолетовым, в крапинку!**» («Тасмниця третьої планети» – повнометражний мультиплікаційний фільм Р. Качанова за мотивами повісті К. Буличова «Мандрівка Аліси» («Аліса і три капітани») із циклу Пригоди Аліси). Цікаво, що семантика «ніякості» втілилася в такій «фіолетовій» метафорі: «“Сливой” в кругу Я. А. (Якова Абрамова. – О. Л.) было принято называть всякое явление с атрофированной, размытой структурой, лишённое определительных признаков, разумеется, в том случае, если эти признаки предполагались, были существенны для его природы <...> Трудно сказать, как образовалось это новое значение у слова “слива” <...>. Возможно, что сыграла роль и неопределённая окраска самой ягоды, в которой слились оттенки синего, бордового, голубого, фиолетового, коричневого, – одним словом, «серо-буро-малинового» (пожалуй, более наглядно, чем в образе сливы, этот универсальный цвет не представишь)» [9, с. 235]. За даними АСУМ, наявна така експлікація концептуальних зв’язків: *байдужий* → *фіолетовий* (2,02%), *сірий* (2,02%) (АСУМ, с. 31); *байдужо* → *фіолетово* (2,02%) (АСУМ, с. 32).

Як засвідчує аналіз, кольороназви у фразеологічних системах зрідка транслюють значення реального кольору, переважно ж до вербалізації залучено символічний складник концепту певного кольору. Навіть якщо й використано реальні кольорні атрибути того чи іншого об’єкта, то все одно значущою виявляється саме символічна складова частина. Окрім того, кольороназвам властиві національно специфічні інтертекстуальні зв’язки, що засвідчують відповідні фразеологізації, а також експлікації в асоціативних експериментах.

На мій погляд, сучасне лінгвокультурологічне дослідження, зокрема, фразеологічних систем має спиратися на мультипарадигмальний підхід. Важливу роль у такому аналізі відіграє фактологічна база. Коректність висновків лінгвокультурологічного аналізу значною мірою зумовлена саме різноджерельністю фактичного матеріалу, оскільки у різних концептопросторах може набувати значущості лише певний профіль концепту.

Перспективним напрямом видається аналіз впливу інтернет-комунікації на поповнення лексичних і фразеологічних фондів різних мов, культурно зумовленої асиметричності вербалізації певних концептуальних просторів, значущих для інтернет-дискурсу. Необхідним і продуктивним є аналіз «третьої» форми мови, а також «інтегроване» дослідження «форм» мови, що дасть змогу простежити зміни, які відбуваються в сучасному дискурсі, зокрема врахування «інтернет-маркерів» – емотиконів та інших особливостей графічного подання мовлення в мережі, з огляду на їхню значущість для формування «третьої форми мовлення».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Вежбицкая А.* Обозначения цвета и универсалии зрительного восприятия / А. Вежбицкая // Язык. Культура. Познание. – М. : Русские словари, 1997. – С. 231–290.
2. *Жайворонок В. В.* Знаки української етнокультури : словник-довідник / В. В. Жайворонок – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
3. *Левченко Е. П.* Концептосфера цвета во фразеологических системах близкородственных языков / Е. П. Левченко // Национально-культурный компонент в тексте и в языке: (Материалы II Международной научной конференции). – Минск : БГУ, 1999. – Ч. 2. – С. 12–15.
4. *Левченко О. П.* Символіка кольороназв (сіро-буро-малиновий та шуре-буре-попиляте) / О. П. Левченко // Служитель фразеологічної музи : зб. наук. статей. – Луцканськ : Альма-матер, 2006. – С. 106–116.
5. *Левченко О. П.* Фразеологічна символіка : лінгвокультурологічний аспект : монографія / Олена Левченко. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 352 с. 5.
6. *Лич Э.* Культура и коммуникация : Логика взаимосвязи символов. К использованию структурного анализа в социальной антропологии / Э. Лич; [пер. с англ.]. – М. : Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 2001. – 142 с.
7. *Николаева Е. К.* Крылатые слова как объект двуязычной фразеографии (о русско-польском словаре крылатых слов) / Е. К. Николаева // Слово в словаре и дискурсе : сборник научных статей к 50-летию Харри Вальтера. – М. : ООО «Издательство «Эллис», 2006. – С. 746–749.
8. *Тресиддер Дж.* Словарь символов / Дж. Тресиддер. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 1999. – 448 с.
9. Учение Якова Абрамова в изложении его учеников (публикация М. Н. Эпштейна) // Логос. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1991. – Кн. 1. – С. 211–254.
10. *Фрумкина Р. М.* Цвет, смысл, сходство (аспекты психолингвистического анализа) / Р. М. Фрумкина. – М. : Наука, 1984.
11. *Centerwall B.-S.* The Name of the Green Man / Centerwall B.-S // Folklore. – Vol. 108. – 1997. – [Електронний ресурс]: (<http://www.questia.com/google Scholar.qst; jsessionid=384DBB804C014C62A36B0123770CFA83.inst1_1b?docId=5001 521486>)
12. *Nowakowska A.* Świat roślin w polskiej frazeologii / A. Nowakowska. – Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005. – 231 s.
13. *Pietrzyk I.* Barwy w podświadomości rosjan i polaków / Pietrzyk I. // Słowo. Tekst. Czas : Materiały VIII Międzynarodowej konferencji naukowej. – Szczecin : WNUS, 2005. – S. 283–289.
14. *Raglan, Lady* (March 1939). The Green Man in Church Architecture // Folklore Vol. 50, No. 1, Mar., 1939. – P. 45–57.
15. *Tokarski R.* Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie / R. Tokarski. – Lublin : UMCS, 2004. – 212 s.
16. *Waszakowa K.* Konotacje semantyczne i kulturowe polskiej nazwy barwy zielonej i jej odpowiedników w języku ukraińskim, szwedzkim i wietnamskim Etnolingwistyka / K. Waszakowa. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2000. – № 12. – S. 221–231.

Стаття надійшла до редколегії 30.11.2010

Прийнята до друку 8.12.2010

«ZIELONO MAM W GŁOWIE I FIOŁKI W NIEJ KWIATNA»

Olena LEVCHENKO

*National University «Lwowska Politechnika»,
Department of Applied Linguistics,
12 St. Bandery str., 79013 Lviv, Ukraine,
tel.: +380 (32) 2582700*

В статье исследованы происхождение, референция и развитие значения ряда фразеологических единиц, содержащих цветообозначение *зеленый*. Особое внимание уделено символике указанного цветообозначения во фразеологических системах близкородственных языков.

Ключевые слова: цветообозначение, символ, фразеологическая единица, концептосфера.

«ZIELONO MAM W GŁOWIE I FIOŁKI W NIEJ KWIATNA»

Олена ЛЕВЧЕНКО

*Національний університет «Львівська політехніка»,
кафедра прикладної лінгвістики,
вул. Ст. Бандери, 12, 79013 Львів, Україна,
тел. +380 (32) 2582700*

In the article the origin and development of reference points of certain idioms that contain the green color term have been examined. The main concern of the investigation was the symbolic meaning of the mentioned color name within the phraseological systems of closely related languages.

Key words: color term, symbol, phraseological unit, conceptual.